

Европейски съд по правата на човека

Дело Садък и други срещу Турция (№ 1)

(Sadak and Others v. Turkey (no. 1))

Жалби №№ 29900/96, 29901/96, 29902/96 и 29903/96

Решение от 17 юли 2001 г. на I отделение на Съда

(резюме)*

Чл. 6, т. 1: право на справедливо гледане на делото от независим и безпристрастен съд при наличие на наказателно обвинение; **чл. 6, т. 3, б. “а”, “б” и “d”:** право на обвиняемия да бъде информиран в подробности относно характера и причините за обвинението, да разполага с достатъчно време и възможности за подготовка на защитата си и да участва в разпита или да иска разпит на свидетелите на обвинението

Актът, с който се формулира обвинението, играе ключова роля в наказателния процес, тъй като именно от момента на връчването му засегнатото лице бива официално писмено уведомено за фактическото и правно основание, на което е обвинено. Член 6, т. 3 “а” признава на обвиняемия правото да бъде информиран не само за причината за обвинението, т.е. за деянията, които се твърди да е извършил и на които се основава обвинението, но също така и подробно за правната квалификация, дадена на тези деяния. Подточки “а” и “б” на чл. 6, т. 3 са свързани и правото на уведомяване за характера и причината за обвинението трябва да се преценява в светлината на правото на обвиняемия да подготви защитата си.

По принцип всички доказателства трябва да се представят в публично заседание, в присъствие на подсъдимия, за да се осигури състезателност. Съществуват изключения, но те не трябва да нарушават правата на защитата. Ако осъждането се основава изцяло или в решаваща степен на показанията на лице, което обвиняемият не е могъл да разпита или да поиска да бъде разпитано нито във фазата на следствието, нито по време на съдебния процес, правата на защитата се ограничават в несъвместима с гаранциите на чл. 6 степен. Точка 1 на чл. 6, разгледана съвместно с т. 3, изисква договарящите държави да предприемат позитивни мерки, по-специално за да осигурят на обвиняемия възможност да участва в разпита или да изиска разпит на свидетелите, които дават показания срещу него.

Фактите по делото

Жалбоподателите – бивши членове на турския парламент и на Демократическата партия (DEP), разпусната от Конституционния съд на 16 юни 1994 г., били обвинени по чл. 125 от Наказателния кодекс (НК) на Турция в измяна към целостта на държавата – престъпление, наказуемо със смърт. Обвинението се основавало на дейността, която се твърдяло, че са извършвали от

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

името на ПКК, и на техни устни и писмени изявления в подкрепа на тази организация.

На 8 декември 1994 г. – датата на последното съдебно заседание по делото им, разглеждано от Съда по национална сигурност в Анкара, жалбоподателите научили, че прокуратурата иска изменение на обвинението. Съдът ги поканил да изложат доводи по новата квалификация на деянията – принадлежност към въоръжена група по чл. 168 от НК. Адвокатите им отсъствали на това заседание, защото протестирали срещу отказа на съда да удовлетвори тяхно процедурно искане. Същия ден била постановена присъдата, с която жалбоподателите били осъдени по новото обвинение на лишаване от свобода за срок от 15 години. Относно квалификацията съдът се позовал на съществуващата практика, че чл. 125 НК определя престъплението чрез преследваните цели, а чл. 168 – чрез използваните средства. Измяната към целостта на държавата по чл. 125 била престъпление, което предполага извършването на действия, излагащи просъществуването на държавата на действителна опасност, а чл. 168, ал. 2 инкриминирал самата принадлежност към въоръжена организация, за която вече е прието, че преследва противна на чл. 125 цел, и която има свои дисциплинарни правила и йерархическа структура. Чл. 168 изисквал също така деецът да е съзнавал, че принадлежи към незаконна организация.

Присъдата била обжалвана от подсъдимите и протестирана от прокурора. Жалбоподателите поддържали, че съдът по национална сигурност не е независим и безпристрастен, както и че не им е бил осигурен справедлив процес поради редица нарушения, между които използването на свидетелски показания, дадени без тяхно участие пред прокурора и неизслушани в съда поради твърдяна опасност за свидетелите.

На 26 октомври 1995 г. касационният съд потвърдил присъдата.

Резюме на решението на Европейския съд

31. Жалбоподателите се оплакват, че наказателното производство пред Съда по националната сигурност е било несправедливо и че съдът не е бил независим и безпристрастен, както и че е нарушено правото им на свобода на словото и на сдружаването. Твърдят също така, че във връзка с тези права са станали жертва на дискриминация на основата на политическите им мнения.

I. Твърдяното нарушение на чл. 6 от Конвенцията

A. Независимост и безпристрастност на Съда по националната сигурност

37. Съдът изтъква, че по делата *Инджал с/у Турция*¹ (решение от 9.06.1998 г., *Reports of Judgments and Decisions 1998-IV*) и *Чираклар с/у Турция*² (решение от 28.10.1998 г., *Reports 1998-VII*) е разгледал подобни оплаквания и е отбелязал, че някои аспекти на статута на военните съдии като членове на съдилищата по национална сигурност поставят под съмнение тяхната независимост и безпристрастност. Подчертал е, че те са военнослужещи, които принадлежат към армията, която от своя страна е подчинена на изпълнителната власт. Подчинени

¹ *Incal v. Turkey*

² *Çiraklar v. Turkey*

са и на военната дисциплина и решенията относно назначаването им са до голяма степен в компетентността на административни органи и на армията.

38. Съдът взема предвид, че междувременно са направени законодателни промени за съобразяване с изискванията на Конвенцията. Задачата му обаче се ограничава до преценка на обстоятелствата по конкретния случай и той не може да приеме, че не съществува правен интерес поради последващи релевантният момент развития.

39. По въпроса дали обективно погледнато жалбоподателите са имали основание да се съмняват, че съдът по националната сигурност, който е разгледал делата им, не е независим и безпристрастен, Съдът не вижда причина да направи изводи, различни от тези по делата *Инджал* и *Чираклар*, жалбоподателите по които също са цивилни лица. Жалбоподателите по настоящото дело, съдени по обвинение в подкопаване независимостта и целостта на страната, обяснимо са били загрижени по повод състава на съда, включващ редовен армейски офицер. С основание са могли да се страхуват, че съдът може да бъде повлиян от съображения, които нямат нищо общо с естеството на случая. Накратко, съмненията на жалбоподателите относно независимостта и безпристрастността на съда могат да се приемат за обективно оправдани (виж цитираното *Инджал*, стр. 1573, § 72 *in fine*).

40. Поради това Съдът намира, че осъдилият жалбоподателите съдебен състав не е съставлявал независим и безпристрастен съд по смисъла на чл. 6 от Конвенцията.

Б. Справедливост на производството пред съда по националната сигурност

1. Общи бележки

41-42. Съдът вече е отбелязвал, че съдебен орган, който не се отличава с независимост и безпристрастност, при никакви обстоятелства не може да гарантира справедлив процес (виж, наред с други, цитираното *Чираклар*, стр. 3074, §§ 44-45).

Въпреки това, в случая той счита, че трябва да разгледа и другите твърдения на жалбоподателите за несправедливост на процеса. Само така той ще може да се произнесе по съществуването на основните им оплаквания, а и произнасянето по [чл.чл. 10, 11 и 14](#) от Конвенцията зависи от отговора на въпроса дали фактите, на които се основава присъдата, са били установени в резултат на справедливо гледане на делото.

2. Промяната в квалификацията на деянията по време на процеса

43. Жалбоподателите считат, че преквалифицирането на деянията непосредствено преди произнасянето на присъдата съставлява нарушение на чл. 6 от Конвенцията. Съдът ще разгледа тези оплаквания по чл. 6, т. 1 и т. 3 “а” и “б”.

44. Жалбоподателите се оплакват по-специално, че обвиненията срещу тях са били изменени на последното съдебно заседание пред първоинстанционния съд, който поискал от тях веднага да подготвят защитата си срещу новото обвинение. Отхвърлил искането им за предоставяне на допълнително време и те не могли да се отбраняват и да представят доказателства.

45-46. Комисията и Интерпарламентарният съюз, встъпил по делото като трето лице, по същество се съгласяват с това твърдение.

47. Правителството възразява, че новата квалификация, при която се е предвиждало наказание лишаване от свобода, е била по-лека от първоначалната, обуславяща смъртно наказание. В случая не можело да се говори за преквалификация, тъй като двата текста от НК се намирили в един и същи негов раздел – “Престъпления срещу държавата” и този, по който в крайна сметка били осъдени жалбоподателите, бил обща разпоредба спрямо всички останали в раздела. Осъждането им по общия, вместо по специалния текст, било резултат от извършената от съда преценка на доказателствата и на доводите на защитата.

“48. Съдът подчертава, че разпоредбата на чл. 6, т. 3 “а” от Конвенцията отразява необходимостта да се обръща специално внимание на уведомяването на засегнатото лице за “обвинението”. Актът, с който се формулира обвинението, играе ключова роля в наказателния процес, тъй като именно от момента на връчването му засегнатото лице бива официално писмено уведомено за фактическото и правно основание, на което е обвинено (виж *Камазински с/у Австрия*³, решение от 19.12.1989 г., А.168, стр. 36-37, § 79). Член 6, т. 3 “а” признава на обвиняемия и правото да бъде информиран не само за причината за обвинението, т.е. за деянията, които се твърди да е извършил и на които се основава обвинението, но също така и подробно за правната квалификация, дадена на тези деяния (виж *Пелисие и Саси с/у Франция*⁴ [GC], по. 25444/94, § 51, ECHR 1999-II).

49. (...) Съдът счита, че по наказателни дела предоставянето на засегнатото лице на пълна и подробна информация относно обвиненията срещу него – и следователно правната квалификация, която съдът може да възприеме – е съществена предпоставка за осигуряване справедливостта на процеса (виж цитираното *Пелисие и Саси*, § 52).

50. Накрая, що се отнася до оплакванията по чл. 6, т. 3 “б” от Конвенцията, Съдът счита, че подточки “а” и “б” на чл. 6, т. 3 са свързани и правото на уведомяване за характера и причината за обвинението трябва да се преценява в светлината на правото на обвиняемия да подготви защитата си (виж цитираното *Пелисие и Саси*, § 54).”

51. В настоящия случай жалбоподателите са били обвинени само по чл. 125 от НК. Връзките им с ПКК са били разглеждани единствено с оглед състава на престъплението по този текст. Не се спори, че до последния ден процесът пред съда по националната сигурност е бил само относно престъплението измяна към целостта на държавата.

52-53. За да прецени дали жалбоподателите са могли да предвидят в достатъчна степен, че квалификацията може да бъде променена на принадлежност към въоръжена организация, създадена с цел разрушаване целостта на държавата, Съдът отбелязва, че измяната към целостта на държавата може да се осъществи само чрез извършването на деяния, които са достатъчно сериозни, за да изложат на действителна заплаха просъществуването на държавата. От друга страна, от обективна страна престъплението по чл. 168, ал. 2 от НК се състои в принадлежност към въоръжена организация, за която вече се приема, че действа с противна на чл. 125 цел и която има своя система от дисциплинарни правила и йерархическа структура. В този контекст не е било необходимо самите жалбоподатели да са извършили деяния, които могат да изложат на действителна

³ *Kamasinski v. Austria*

⁴ *Pélissier and Sassi v. France*, решение на Голямото отделение

заплаха оцеляването на държавата. Освен това съставът предвижда особен субективен елемент – съзнанието за принадлежност към незаконна организация.

54. Поради това Съдът не може да възприеме аргумента на правителството, че двата текста касаят различна тежест на едно и също престъпление. Макар да са в един и същи раздел на НК, те ясно се различават както от обективна, така и от субективна страна.

55-56. Съдът няма за задача да преценява по същество каква защита биха възприели жалбоподателите, ако имаха време да се подготвят по обвинението в принадлежност към незаконна организация, но има основание да се твърди, че тя би била различна от защитата при обвинение в измяна към целостта на държавата. Разглеждането на последното се е съсредоточило върху въпроса дали действията на жалбоподателите са могли да изложат целостта на държавата на действителна заплаха. По обвинението в принадлежност към незаконна организация жалбоподателите е трябвало да убедят съда, че не са имали позиция в йерархическата структура на ПКК и не са били длъжни да се съобразяват с нейните дисциплинарни правила, както и че не са имали съзнанието, че принадлежат към нея. Поради това Съдът счита, че принадлежността към незаконна въоръжена организация не съставлява присъщ елемент на престъплението, в което жалбоподателите са били обвинени първоначално.

57. Като е упражнил несъмненото си право да преквалифицира факти, по които е разполагал с юрисдикция, съдът по национална сигурност е трябвало да даде възможност на жалбоподателите да упражнят правото си на защита практически и ефективно, по-специално като им предостави необходимото за целта време. Материалите по делото показват, че съдът, който е могъл примерно да отложи заседанието след като е преквалифицирал фактите, не е дал на жалбоподателите възможност да подготвят защитата си по новото обвинение, за което са били уведомени едва в последния ден на процеса, непосредствено преди произнасяне на присъдата, т.е. очевидно прекалено късно. При това този ден адвокатите им са отсъствали и те не са могли да се посъветват с тях във връзка с преквалификацията.

58-59. По изложените съображения правото на жалбоподателите да бъдат информирани в подробности относно характера и причините за обвинението и правото им да разполагат с достатъчно време и възможности за подготовка на защитата си са били нарушени. Следователно, налице е нарушение на чл. 6, т. 3 “а” и “б”, разгледан съвместно с чл. 6, т. 1 от Конвенцията.

3. Възможност на обвиняемите да участват в разпита или да изискват разпит на свидетелите на обвинението

60. Трима от жалбоподателите се оплакват и от това, че са били осъдени въз основа на дадени пред прокурора показания на свидетели, които не са могли да разпитат или да искат да бъдат разпитани в съда. Позовават се на чл. 6, т. 1 и т. 3 “d” от Конвенцията.

61. Според правителството въпросните свидетели не фигурирали сред тези, чийто разпит жалбоподателите поискали, а и присъдата не се основавала само на техните показания. Отказът да бъдат разпитани бил мотивиран от съществуващата за тях реална опасност.

62. Жалбоподателите подчертават, че и в досъдебното производство защитата не е имала възможност да участва в разпита на тези свидетели, които

прокуратурата целенасочено подтикнала да дадат показания срещу тях. Интерпарламентарният съюз по същество се съгласява с тях.

63. Съдът припомня, че уредбата относно допустимостта на доказателствата, както и тяхната преценка по принцип са в компетентността на националните власти, а неговата задача е да установи дали производството в целостта му, включително начина на събиране на доказателствата, е било справедливо (виж, наред с други, *Доорсон с/у Холандия*⁵, решение от 26.03.1996 г., *Reports* 1996-II, стр. 470, § 67 и *Ван Мехелен и др. с/у Холандия*⁶, решение от 23.04.1997 г., *Reports* 1997-III, стр. 711, § 50).

“64. По принцип всички доказателства трябва да се представят в публично заседание, в присъствие на подсъдимия, за да се осигури състезателност. Съществуват изключения от този принцип, но те не трябва да нарушават правата на защитата. По общо правило т.т. 1 и 3 “d” на чл. 6 изискват на обвиняемия да бъде дадена адекватна възможност да оспори показанията и да участва в разпита на лицето, което свидетелства срещу него – в момента на депозиране на показанията му или на по-късен етап (виж *Люди с/у Швейцария*⁷, решение от 15.06.1992 г., А.238, стр. 21, § 49 и цитираното *Ван Мехелен и др.*, стр. 711, § 51).

65. Както Съдът е посочвал по много поводи (виж, наред с други, *Исгро с/у Италия*⁸, решение от 19.02.1991 г., А.194-А, стр. 12, § 34 и цитираното *Люди*, стр. 21, § 47), при определени обстоятелства може да се окаже необходимо съдебните органи да ползват показания, дадени във фазата на досъдебното производство. Ако на обвиняемия е била дадена адекватна и достатъчна възможност да оспори тези показания – в момента на депозирането им или по-късно, приемането им не противоречи само по себе си на чл. 6, т.т. 1 и 3 “d”. От това обаче следва, че ако осъждането се основава изцяло или в решаваща степен на показанията на лице, което обвиняемият не е могъл да разпита или да поиска да бъде разпитано нито в досъдебната фаза, нито по време на съдебния процес, правата на защитата се ограничават в несъвместима с гаранциите на чл. 6 степен (виж *Унтерпертингер с/у Австрия*⁹, 24.11.1986 г. А.110, стр. 14-15, §§ 31-33; *Саиди с/у Франция*¹⁰, 20.09.1993г., А.261-С, стр. 56-57, §§ 43-44 и цитираното *Ван Мехелен и др.*, стр. 712, § 55).”

66. Както е отбелязала и Комисията, в случая съдилищата, намерили тримата жалбоподатели за виновни, са се основали в значителна степен на показанията на свидетели, дадени пред прокурора преди съдебния процес, че тези жалбоподатели са действали като говорители на ПМК. Жалбоподателите не са имали възможност да участват в разпита или да изискат разпит на тези свидетели нито по време на разследването, нито по време на съдебния процес. Следователно те не са били в състояние да подложат на проверка достоверността на показанията им или да ги поставят под съмнение.

67. Относно довода на правителството, че тримата жалбоподатели не са поискали изрично въпросните свидетели да бъдат разпитани в публично съдебно заседание, Съдът отново подчертава, че отказът от гарантирано от Конвенцията право – доколкото е позволен от националния закон – трябва да бъде установен по несъмнен начин. В случая жалбоподателите са се оплакали както пред съда по

⁵ Doorson v. the Netherlands

⁶ Van Mechelen and Others v. the Netherlands

⁷ Lüdi v. Switzerland

⁸ Isgro v. Italy

⁹ Unterpertinger v. Austria

¹⁰ Saïdi c. France

националната сигурност, така и пред касационния съд, че не са могли да участват в разпита на тези свидетели по време на разследването или на съдебния процес. Оспорили са и достоверността на дадените само пред прокурора показания.

“Във всеки случай т. 1 на чл. 6, разгледана съвместно с т. 3, изисква договарящите държави да предприемат позитивни мерки, по-специално за да дадат на обвиняемия възможност да участва в разпита или да изиска разпит на свидетелите, които дават показания срещу него (виж *Барбера, Месеге и Хабардо с/у Испания*¹¹, решение от 6.12.1988 г., А.146, стр. 33, § 78). Такива мерки са част от усърдието, което договарящите държави трябва да проявят, за да осигурят, че гарантираните от чл. 6 права ще бъдат упражнени ефективно.”

Правителството не даде обяснение по какъв начин въпросните свидетели биха се изложили на опасност, ако се явят пред съда по националната сигурност.

68. В обобщение, засегнатите трима жалбоподатели са претърпели толкова сериозни нарушения на правата им на защита, че са били лишени от справедлив процес. Следователно, налице е нарушение на т. 3 “d”, разгледана заедно с т. 1 на чл. 6.

II. Твърдените нарушения на чл.чл. 10, 11 и 14 от Конвенцията

70-71. Жалбоподателите се оплакват, подкрепени и от Интерпарламентарния съюз, че са били осъдени защото в качеството си на депутати са изразявали аспирациите на хората от кюрдски произход в Турция, като са предлагали мирно разрешаване на проблемите.

72. Правителството поддържа, че изразяваните от тях възгледи не са съставлявали мирна подкрепа за политическа кауза, а ясно са показвали зависимостта им от незаконна въоръжена организация, от която са получавали инструкции.

73. Подобно на Комисията Съдът счита, че основният правен въпрос, повдигнат от жалбоподателите, е този за наличието на справедлив процес по смисъла на чл. 6 от Конвенцията и не се налага да се произнася и по оплакванията им по чл.чл. 10, 11 и 14.¹²

Жалбоподателите претендират обезщетение за имуществени вреди, изразяващи се в изгубената възможност да получават възнаграждение като депутати и в пропуснати вследствие ограничаването на гражданските им права доходи. Съдът не може да предвиди какъв би бил изходът от процеса, ако бяха осигурени гаранциите на чл. 6, но смята, че те са пропуснали действителни възможности и наред с това са претърпели и неимуществени вреди, които констатацията на нарушенията не компенсира достатъчно. Присъжда по справедливост по 25 000 щатски долара обезщетение на всеки от тях, както и общо на четиримата 10 000 щатски долара за направените разноски.

¹¹ Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain

¹² Решението е единодушно по всички въпроси.